મંગલ પ્રગટે ગૃહસ્થ જીવનમાં

(''મંગલ જગે ગૃહી જીવન મેં'' નો ગુજરાતી અનુવાદ)

આચાર્ય સત્યનારાયણ ગોયન્કા

મંગલ પ્રગટે ગૃહસ્થ જીવનમાં

(આચાર્ય શ્રી સત્યનારાયણ ગોયન્કા લિખિત
હિન્દી પુસ્તકનો ગુજરાતી અનુવાદ)

આચાર્ય શ્રી સત્યનારાયણ ગોયન્કા

વિપશ્યના વિશોધન વિન્યાસ
ધમ્મગિરિ, ઈગતપુરી

G10 - મંગલ પ્રગટે ગૃહસ્થ જીવનમાં

© વિપશ્યના વિશોધન વિન્યાસ
સર્વાધિકાર સુરક્ષિત

પ્રથમ આવૃત્તિ : ૨૦૦૫
પુનર્મુદ્રણ : ૨૦૧૦, ૨૦૧૪,

મુલ્ય : રુ. ૫૫.૦૦
Price : Rs. 55.00

ISBN 81-7414-260-6

પ્રકાશક :
વિપશ્યના વિશોધન વિન્યાસ
ધમ્મગિરિ, ઈગતપુરી-૪૨૨૪૦૩
જિલ્લો-નાસિક, મહારાષ્ટ્ર
ફોન : ૦૨૫૫૩-૨૪૪૯૯૮, ૨૪૪૦૭૬,
૨૪૪૪૪૦, ૨૪૪૧૪૪,
Email :vri_admin@vridhamma.org
Website:www.vridhamma.org

મુદ્રક :
અપોલો પ્રિંટિંગ પ્રેસ
જી-૨૫૯, સીંકોફ લિમિટેડ, ૬૯ એમ.આય.ડી.સી.,
સાતપુર, નાસિક-૪૨૨૦૦૭, મહારાષ્ટ્ર

વિષય-સૂચી

બે બોલ.. ૫

ગુજરાતી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવના.................................... ૬

મંગલ-ધર્મ.. ૭

શ્રેષ્ઠ મંગલ શું છે ? ૯

મિત્ર પ્રત્યે વ્યવહાર ૧૨

ગૃહસ્થ ધર્મ (ધમ્મિક સુત્ત) ૧૪

શીલ-ધર્મ.. ૧૭

સુખી-ગૃહસ્થ.. ૧૯

ઈહલોકીય હિત-સુખનાં સાધન : ચાર સદ્‌ગુણ ૨૦

પારલૌકિક હિત-સુખનાં સાધન : ચાર ધર્મ-સંપદાઓ...૨૨

સદ્‌ગુહસ્થની ચાર લૌકિક સંપદાઓ....................૨૫

સદ્‌ગૃહસ્થનાં ચાર લૌકિક સુખ...........................૨૭

સદ્‌ગૃહસ્થની ચાર અભિલાષાઓ........................૩૦

સદ્‌ગૃહસ્થની ચાર સંપત્તિઓ ૩૨

સદ્‌ગૃહસ્થનાં ચાર કર્તવ્યો ૩૫

ગૃહસ્થની આચાર-સંહિતા................................ ૩૭

નમસ્કાર કોને કરવા ?.....................................૩૭

ધન-વિનાશનાં છ કારણો..................................૩૯

સાચા મિત્રની ઓળખ ૪૧

વાસ્તવિક છ દિશાઓ ૪૩

(૧) માતા-પિતાની સેવા 44

(૨) ગુરુજનોની સેવા ૪૫

(૩) પત્નીની સેવા ૪૫

(૪) મિત્રની સેવા ૪૬

(૫) નોકરની સેવા ૪૭

(૬) શ્રમણ-બ્રાહ્મણની સેવા ૪૭
આદર્શ ગૃહસ્થ ૪૯
હિતકારી સત્પુરુષ ૪૯
હિતસુખમય ગૃહસ્થ ૪૯
સુખી ગૃહપતિ ૫૩
વિવાહ-(લગ્ન) ધર્મ-વિધિ..................................૫૫
ચાર પ્રકારના સહવાસ......................................૫૫
મંગલ - મુહૂર્ત ૫૭
પાંચ વર્જિત વેપાર..૫૭
હિત-સુખકારી દુર્લભ પંચરત્ન............................૫૮
ધર્મ રક્ષા કરે છે. ૫૮
પોતાના કર્મથી જ સુગતિ-દુર્ગતિ, પ્રાર્થનાથી નહીં. ૫૮
અંધવિશ્વાસનો ત્યાગ ૬૦
ગૃહસ્થને નિર્વાણની પ્રાપ્તિ..................................૬૦
શીલવતી - ગૃહિણી.. ૬૨
કુળ-વધૂને માટે દશ ઉપદેશ...................................... ૬૫
ઉપદેશોનું સ્પષ્ટીકરણ ૬૫
નવલ વર-વધૂ પ્રતિ આશિર્વચન ૬૮
કરણીયમેત્ત-સુત્ત.. ૭૫
પરિશુદ્ધ દાન... ૭૮
દાન-કથા.. ૮૦
દાન-ચેતના ૮૬
પરાભવ સુત્ત.. ૯૬
મિત્તાનિસંસ સુત્ત ૯૯
મંગલ હો ! કલ્યાણ હો !...૧૦૨

બે બોલ

"રાજકુમાર સિદ્ધાર્થે ભરયુવાનીમાં રાજમહેલનો વૈભવ-વિલાસ છોડ્યો, સુંદર સુશીલ પત્ની તથા પોતાનાં ઘરડાં મા-બાપને વિલાપ કરતાં છોડ્યાં અને નવજાત શિશુ પુત્ર રાહુલને છોડ્યો. દાઢી-મૂંછ અને માથું મૂંડાવી, ભગવાં વસ્ત્ર ધારણ કરી ભિક્ષુ બની ગયો. જ્યારે ગૌતમ 'બુદ્ધ' બની ગયો, ત્યારે તેમણે એવી શિક્ષા આપી કે જેનાથી હજારો લોકોએ તેમનું અનુકરણ કર્યું. રોતાં મા-બાપ, પુત્ર-પત્નીને છોડીને તેમની જેમ તેઓ પણ ભિક્ષુ બની ગયાં. ભિક્ષુઓનો સંઘ વધતો ગયો, ઘર-પરિવાર ઊજડતા ગયા. બુદ્ધની શિક્ષાનું આ જ પરિણામ આવ્યું. તેમણે સ્વયં ઘર-બાર છોડ્યાં, તેથી ગૃહસ્થ-જીવન પ્રત્યે ઘૃણા ફેલાઈ. બૌદ્ધ ધર્મ નિવૃત્તિનો માર્ગ છે અતઃ પ્રવૃત્તિમાર્ગી ગૃહસ્થ માટે આ માર્ગ પર ન કોઈ આશા છે, ન આશ્વાસન."

આવી અને એના જેવી અનેક મિથ્યા વાતો પાછલાં દોઢ હજાર વર્ષોથી આપણે ત્યાં નિર્બાધ રૂપે પ્રસારિત થતી રહી છે. આ મિથ્યાત્વનું ઉદ્ગમ અને પ્રચારનું મુખ્ય કારણ એ જ હતું કે બુદ્ધવાણીનાં હજારો પાનાંઓનું વિપુલ સાહિત્ય દેશમાંથી વિલુપ્ત થઈ ગયું. તેનું એક પૃષ્ઠ પણ બચ્યું નહીં. જે સર્વજન-હિતકારિણી વિપશ્યના વિદ્યા એક સમયે ઘર-ઘરમાં પ્રચલિત હતી, તેનું પ્રશિક્ષણ તો દૂર, તેનું નામ સુદ્ધાં વિસ્મૃત થઈ ગયું. શબ્દકોષમાંથી આ શબ્દ જ નીકળી ગયો. આવું ભલે જે પણ કારણે થયું હોય, પણ એ સત્ય છે કે એને લીધે આ દેશના એક વિશ્વવંદ્ય ઐતિહાસિક મહાપુરુષ અને તેની કલ્યાણી વિદ્યા ગુમાવી બેઠા. હવે સૌભાગ્યથી આ સમગ્ર સાહિત્ય અને તેમની શીખવવામાં આવેલી વિપશ્યના વિદ્યા પડોશી દેશથી ભારત પરત આવી છે, અને ભારતના જ નહિ, પશ્ચિમના અનેક દેશોના લોકોએ પણ એનો નિઃસંકોચ સ્વીકાર કર્યો છે અને એ સંખ્યા વધતી જઈ રહી છે.

હવે એ સત્ય સ્પષ્ટ થતું જાય છે કે ભગવાન બુદ્ધની શિક્ષા સૌને માટે હતી - કોઈ ભિક્ષુ હોય કે ગૃહસ્થ. એમની શિક્ષા કેવળ ગૃહત્યાગીઓ માટે જ ન હતી, પરંતુ, ગૃહસ્થો માટે પણ એટલી જ મહત્ત્વપૂર્ણ અને

મંગલફળદાયિની હતી. ગૃહસ્થ પોતાનું ગૃહીજીવન કેવી રીતે સુખ-શાંતિથી વિતાવી શકે, તેનો વ્યવહારિક નિર્દેશ ભગવાનની શિક્ષામાં ભર્યો પડ્યો છે. પરંતુ લોકોને એની પૂરી જાણકારી નથી. હજી પણ અનેક લોકોના મનમાં એ ભ્રાન્તિ સમાયેલી છે કે, બુદ્ધની શિક્ષા ગૃહત્યાગીઓ માટે છે, ગૃહસ્થો માટે નહીં.

આ ભ્રાંતિને દૂર કરવા માટે વિપશ્યના વિશોધન વિન્યાસની 'વિપશ્યના' પત્રિકામાં વખતો-વખત બુદ્ધવાણીના આધારે જે લેખો બહાર પડ્યા છે, તેમને આ પુસ્તિકામાં સંકલિત કરી પ્રકાશિત કરવામાં આવ્યા છે, કે જેથી લોકોના માનસમાંથી મિથ્યા ભ્રાંતિ દૂર થાય. ગૃહસ્થો માટે જેટલા સદુપદેશ આ પુસ્તિકામાં સંકલિત કરવામાં આવ્યા છે, વસ્તુતઃ એનાથી અનેક ગણા અધિક બુદ્ધ-વાણીમાં વિદ્યમાન છે. એનાથી બુદ્ધાનુયાયી દેશોના કરોડો ગૃહસ્થ લાભાન્વિત થતા રહ્યા છે, આજે પણ થઈ રહ્યા છે.

આપણા દેશવાસીઓ એ જાણી લે કે ભગવાન બુદ્ધે સદ્‌ગૃહસ્થો માટે કેટલી વ્યવહારિક અને કલ્યાણકારી શિક્ષા આપી. આનાથી પ્રેરિત થઈને અધિકથી અધિક ગૃહસ્થ ભગવાનના બતાવેલા માર્ગ પર ચાલીને પોતાનું કલ્યાણ સાધી લે ! પોતાનું મંગલ સાધી લે ! આ પુસ્તિકા તેમના માટે પ્રભૂત પ્રેરણાનું કારણ બને !

વિપશ્યના વિશોધન વિન્યાસ

ધમ્મગિરિ, ઈગતપુરી - ૪૨૨ ૪૦૩

ગુજરાતી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવના

પૂજ્ય ગુરૂજી શ્રી સત્યનારાયણ ગોયન્કાજી લિખિત હિન્દી પુસ્તકોના ગુજરાતી અનુવાદના પુસ્તકોની શ્રૃંખલામાં "મંગલ જગે ગૃહી જીવનમેં"નો ગુજરાતી અનુવાદ પ્રકાશિત કરી રહ્યા છીએ. સુજ્ઞ વાચકો, આ પુસ્તકનું પણ સ્નેહથી સ્વાગત કરશે.

સૌને માટે મંગલ મૈત્રી.

વિપશ્યના વિશોધન વિન્યાસ

મંગલ-ધર્મ

મારા પ્રિય સાધક - સાધિકાઓ,

મંગલ-ધર્મ મંગલનો ભંડાર છે. મંગલ-ધર્મ સર્વથા સાર્વજનિક છે. માનવ માત્ર માટે સમાનરૂપે કલ્યાણકારી છે. ગૃહસ્થ માટે સર્વોત્તમ જીવન-આદર્શ છે. કદમ-કદમ ગૃહી-જીવનની જવાબદારીઓ નિભાવતા રહીને માનવ જીવનને તેના ચરમ લક્ષ્ય તરફ લઈ જનારો કલ્યાણકારી રાજમાર્ગ છે. પારિવારિક અને સામાજિક સૌમનસ્ય માટે વરદાન છે, મંગલ-ધર્મ. લોક અને પરલોક સુધારવા માટે નિર્મળ વિધાન છે, મંગલ-ધર્મ. મંગલ-ધર્મનો કોઈપણ અંશ એવો નથી કે જે કોઈપણ ગૃહસ્થ માટે અગ્રાહ્ય હોય.

આવો, જોઈએ શું છે આ મંગલ-ધર્મ ?

મૂર્ખાઓની સંગત ન કરવી મંગલ-ધર્મ છે. સત્પુરુષોની સંગત કરવી મંગલ-ધર્મ છે. જેઓ પૂજ્ય છે તેઓનો આદર-સત્કાર કરવો મંગલ-ધર્મ છે. ધર્મને અનુકૂળ પ્રદેશમાં નિવાસ કરવો મંગલ-ધર્મ છે. પુણ્ય કર્મોનો સંચય મંગલ-ધર્મ છે. આત્મ-સંયમ મંગલ-ધર્મ છે. જીવન નિર્વાહ માટે યથોચિત વિદ્યા અને શિલ્પ શીખવું મંગલ-ધર્મ છે. વિનીત રહેવું મંગલ-ધર્મ છે. સમ્યક્-વાણી મંગલ-ધર્મ છે. માતા-પિતાની સેવા મંગલ-ધર્મ છે. પુત્ર-પત્નીનું પાલન-પોષણ મંગલ-ધર્મ છે. નિષ્પાપ વ્યવસાય મંગલ-ધર્મ છે. દાન અને ધર્માચરણ મંગલ-ધર્મ છે. બંધુ-બાંધવોની સહાયતા કરવી મંગલ-ધર્મ છે. અનર્થકારી વર્જિત કામ ન કરવાં મંગલ ધર્મ છે. પાપથી વિરત રહેવું મંગલ-ધર્મ છે. મદિરા સેવનથી બચવું મંગલ-ધર્મ છે. સજાગ, સચેત, અપ્રમત્ત રહેવું મંગલ-ધર્મ છે. ગુરુજનો પ્રત્યે આદરભાવ રાખવો, વિનમ્ર, સંતુષ્ટ અને કૃતજ્ઞ રહેવું મંગલ-ધર્મ છે. યથોચિત સમય પર ધર્મ-શ્રવણ કરવું મંગલ-ધર્મ છે. શ્રમણ-સંતોનું દર્શન મંગલ-ધર્મ છે. યોગ્ય સમય પર ધર્મ-પરામર્શ કરવો મંગલ-ધર્મ છે.

તપ તેમજ બ્રહ્મચર્યનું પાલન મંગલ-ધર્મ છે. દુઃખ, દુઃખનું કારણ, તેનું નિવારણ તથા નિવારણનો ઉપાય-આ ચારેય સચ્ચાઈઓનો સાક્ષાત્કાર કરી અનાર્યમાંથી આર્ય બની જવું મંગલ-ધર્મ છે. ઈન્દ્રિયાતીત નિર્વાણિક અવસ્થાનું સ્વયં પ્રત્યક્ષીકરણ (સાક્ષાત્કાર) કરી લેવું મંગલ-ધર્મ છે. જીવનના ઉતાર-ચડાવમાં મનને અવિચલિત રાખવું મંગલ-ધર્મ છે. નિર્ભય, નિર્મળ અને નિઃશોક રહેવું મંગલ-ધર્મ છે.

સાધકો ! આ મંગલ-ધર્મોનું પાલન કરનાર કોઈ પણ વ્યક્તિ ભલે જે પણ જાતિ-વર્ણ, વર્ગ-સંપ્રદાય કે દેશ-કાળની હોય સુખલાભી જ બને છે. આવો ! આ મંગલ-ધર્મોનું નિષ્ઠાપૂર્વક પાલન કરીએ. હું મારા પોતાના અનુભવોથી જાણું છું કે આ ધર્મોનો ઉપદેશ આપવો સરળ છે, એમની મહત્તાને બુદ્ધિ અને હાર્દિક સ્તરે સ્વીકારી લેવી સરળ છે. પરંતુ, કઠણ છે, અત્યંત કઠણ છે એ સર્વનું અક્ષરશઃ પાલન કરવું. કદમ-કદમ પર મુશ્કેલીઓનો સામનો કરવો પડે છે, બહારની મુશ્કેલીઓ અને એનાથી પણ અધિક આપણી જ ભીતરની મુશ્કેલીઓ. પરંતુ આ મુશ્કેલીઓનો સામનો તો કરવો જ પડશે. એમની સાથે તો સંગ્રામ કરવો જ પડશે. આ સંગ્રામ જ તો જીવન છે. એ જ તો મંગલ-ધર્મની સાધના છે.

આવો ! આ સંગ્રામમાં ઝઝૂમતાં રહીને અથડાતાં-કૂટાતાં રહીને, પડી-પડીને ફરી ઊભાં થતાં રહીને આગળ વધતા રહેવા માટે કૃત સંકલ્પ બનીએ ! પ્રયત્નશીલ બનીએ ! એમાં જ આપણું સાચું મંગલ નિહિત છે!